

**УПОТРЕБАТА НА ЕВРОПСКОТО ЈАЗИЧНО ПОРТФОЛИО ЗА
САМООЦЕНУВАЊЕ И РАЗВИВАЊЕ АВТОНОМИЈА ПРИ УЧЕЊЕТО СТРАНСКИ
ЈАЗИЦИ**
Марија Кусевска¹

Апстракт

Европското јазично портфолио (ЕЈП) е документ којшто Европскиот совет го креираше за поддршка на учењето јазично. Документот е поврзан со Заедничката европската рамка на референтни нивоа (ЗЕРП) и им овозможува на изучувачите на јазично да развијат рефлексивен приод кон учењето: да ги опишуваат своите искуства, да ги определуваат целите и според нив да го планираат учењето и да вршат самооценување на постигнатите резултати. ЕЈП придонесува учењето да биде целно насочено и транспарентно, ја поттикнува одговорноста на изучувачите и ја развива нивната автономија во учењето. Освен тоа, ги поттикнува да го поврзуваат учењето не само со училишните активности туку и со сите други активности надвор од училиштето. Употребата на Портфолиото во наставата овозможува учество на учениците/студентите во креирањето на наставната програма и нејзино прилагодување кон нивните потреби и интереси.

Во ова излагање ќе наведеме некои искуствата во врска со имплементацијата на ЕЈП во формалното и неформалното образование, како и на факултетско ниво. Ќе се осврнеме и на некои нови трендови при користењето на ЕЈП поттикнати од развојот на технологијата, како и на тенденцијата за замена на традиционалниот формат со виртуелен.

Клучни зборови: автономија, ЕЈП, ЗЕРП, рефлексивен приод, самооценување

Вовед

Европското јазично портфолио (ЕЈП) е документ којшто Европскиот совет го креираше за поддршка на учењето јазично и за спроведување на своите јазични политики со цел да се поддржи мобилноста, многујазичноста, мултикултурата и воведувањето иновации во наставата по странски јазично. Заради конзистентност, Советот на Европа донесе правила за тоа како треба да изгледа и што треба да содржи ЕЈП. Најпознато е портфолиото за возрасни (16+), но регистрирани се и многу други портфолија за различни возрасти. Документот е директно поврзан со Заедничката европската рамка на референтни нивоа (ЗЕРП) и им овозможува на изучувачите на јазично да развијат рефлексивен приод кон учењето: да ги опишуваат своите искуства, да ги определуваат целите и според нив да го планираат учењето и да вршат самооценување на постигнатите резултати.

Една од димензиите на ЕЈП е европската. Тоа има примена при аплицирањето за стипендии, упис на некој од европските факултети, и подоцна при аплицирање за работа. Помеѓу останатите документи коишто студентите ги пополнуваат за овие намени, има и дел за познавање јазично, а тој дел е организиран како Јазичниот пасош во ЕЈП. Тоа овозможува опишување на јазичните компетенции на стандардизиран начин, препознатлив за институциите во другите европски земји.

Со оглед на овие карактеристики, ЕЈП има политичка, педагошка и документирачка функција. Политичката функција се огледа во неговата поддршка на мобилноста, развивањето јазично и културна толеранција, поттикнување на плурилингвизмот, стандардизација на нивоата за познавање на јазичните, воведување иновации во наставата, и поддршка на доживотното учење.

Педагошката функција се огледа во целта на ЕЈП за развивање на самооценувањето, рефлексивниот приод во наставата, овозможување флексибилност во наставата и прилагодување кон потребите на слушателите, а со тоа овозможување поголема инволвираност на изучувачите во креирањето на наставата, и развивање автономија во учењето. Имено, ЕЈП има за цел да им помогне на оние што учат јазично да ја развијата својата способност за размислување и самооценување и постепено да стануваат сè поодговорни за своето учење, развивајќи ја на тој начин автономијата при учењето странски јазично и промовирајќи го доживотното учење.

Документирачката функција на ЕЈП им овозможува на изучувачите да ги евидентираат своите меѓујазичните и меѓукултурните искуства и да ги евидентираат нивото на познавање на јазичните врз основа на ЗЕРП. ЕЈП е документ во кој неговиот сопственик може да го претстави своето познавање на сите јазично со кои владее и сите свои меѓујазични искуства преку стандарди препознатливи не само во неговата земја туку и во сите европски земји.

¹ Вонреден професор, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип; email: marija.kusevska@ugd.edu.mk

ЕЈП се состои од три дела кои се во согласност со неговите цели: Јазичен пасош, Јазична биографија и Јазично досие. Секој од деловите овозможува остварување на некоја од горенаведените функции. Во овој труд ќе се задржиме на педагошката функција на ЕЈП: овозможување автономија во учењето и самооценувањето.

1. Дефинирање на автономија во учењето

Концептот за автономија во учењето е централен во ставовите на Советот на Европа во врска со учењето јазици. Него прв го промовирал Хенри Холек во своето дело Автономијата и учењето странски јазици (Holec, 1981). Холек ја дефинира автономијата како „способност да се преземе одговорноста за учењето во свои раце“. Со тоа се назначува дека учењето целосно зависи од оној што учи. Тоа подразбира дека ние се стремиме да учиме „систематично и доброволно“ (Holec, 1981:3) применувајќи рефлексивност и анализа кои ни овозможуваат да го планираме, следиме и оценуваме нашето учење. Литл (Little, 2007) наведува дека ваквиот приод кон учењето не само што создава услови за активно вклучување на изучувачите во процесот на самостојно планирање и спроведување на учењето туку и ја зголемува нивната мотивација. Литл нагласува дека автономниот изучувач е мотивиран изучувач. Според дефиницијата на Холек автономните изучувачи се независни изучувачи и можат своето знаење слободно да го применат и надвор од непосредното поле на учење.

Според *Принципите и упатствата (Principles and Guidelines)* во кои се дефинира ЕЈП и неговите функции (Council of Europe, 2000/2004), ЕЈП го рефлектира ставот на Советот на Европа дека изучувачот е во центарот на процесот на подучување и учење и дека претставува „алатка за промовирање на автономијата во учењето“. Според *Принципите и упатствата*, ЕЈП е сопственост на изучувачот не само во физичка смисла, туку и како средство преку кое изучувачите го планираат, следат и оценуваат своето учење. Со тоа, големо значење му се дава и на самооценувањето. Самооценувањето и развивањето автономија во учењето се тесно поврзани. За да можат да развиваат независност во учењето, изучувачите на јазици треба да можат да го оценуваат своето знаење, да поставуваат цели во учењето и да развиваат стратегии и методи за нивно постигнување. Според Литл (Little, 2009) развивањето автономија во учењето се заснова врз основа на три основни педагошки принципи:

- учество на индивидуата – нејзино вклучување во процесот на планирање и спроведување на учењето;
- рефлексивен приод кон учењето – водење на индивидуата низ процесот на планирање, следење и оценување на учењето;
- соодветна употреба на јазикот што се изучува – употреба на јазикот што се изучува како средство и за комуникација и за учење.

Кохонен (Kohonen, 2012) ја дефинира автономијата во учењето како „компетенција која вклучува знаење, способност за развивање социјална одговорност и критичка свест“, што придонесува улогите на изучувачите и на наставниците постојано да се прилагодуваат во согласност со новата методологија во наставата.

2. Односот помеѓу наставата, учењето и оценувањето

Во согласност со новите тенденции во учењето, наставниците и изучувачите треба да го променат својот однос кон улогата на наставникот и ученикот во наставата. Во тој процес на остварување на промената, ученикот треба да преземе поголема одговорност за своето учење. Дodelувањето поголема самостојност во учењето бара учениците да прифатат и поголема одговорност (Kohonen, 2006; Little & Perclovà, 2001; Murray, 2009; Riley, 2003). Мари (Murty, 2009) нагласува дека опременоста на училиштата со технички помагала само по себе не ја овозможува автономијата во учењето. Потребна е кохерентна концепциска рамка, структура на учење, која ќе ги води изучувачите во развивање на својата автономија.

Според искуството од финскиот пилот-проект за воведување на ЕЈП (1998-2001), Кохонен (Kohonen, 2004) ги наведува следните фази низ кои поминуваат изучувачите и наставниците при развивањето автономија во учењето преку воведувањето на ЕЈП:

1. насочено образување на наставниците и преформулирање на нивните педагошки убедувања, сфаќања и концепти за учењето и подучувањето во јазичното образование
2. разјаснување на сфаќањата на учениците и нивната претстава за себе си како ученици: како тие ги гледаат својата улога и одговорност во рамките на училницата.
3. креирање соодветна средина за отвореност и соработка при учењето на јазикот
4. поттикнување рефлексивност во поглед на индивидуалните и општите процеси на учење и зголемување на свесноста за различните аспекти на учењето и комуникацијата на странскиот јазик
5. давање насоки на учениците да ги извршуваат задачите во врска со ЕЈП во период од три години, да ги чуваат своите материјали во досието и да се осврнат на нив на крајот на проектот

6. објаснување и вежбање на користењето на ЗЕРП скалите за самооценување и определување на нивото на познавање на јазикот.

Самооценувањето би требало да биде составен дел на педагошкиот процес во сите образовни системи кои имаат холистички приод кон учењето. Самооценувањето бара критичко размислување и интроспекција. На тој начин учениците се третираат како рамноправни во процесот на учење и оценување и нивната самодоверба се зголемува (Ushioda 1996; Kostopulu, 2010). За да биде успешно самооценувањето потребни се јасни дескриптори кои опишуваат што треба учениците да знаат на секое ниво и тоа да се однесува на некое специфично искуство, како и кога учениците претходно се обучуваат како да вршат самооценување. Основна придобивка од самооценувањето е зголемување на мотивацијата и на свесноста на учениците за нивните јаки и слаби страни и за тоа како можат да го направат своето учење поефикасно. (David Little, 2009; Kostopulu, 2010)

Како што наведува Кохонен (Kohonen, 2012), ЕЈП претставува незаменлива алатка при учењето јазици. Тоа е водич и за изучувачите и за наставниците. На изучувачите им овозможува да го планираат и да го оценуваат своето учење, а наставниците ги упатува на развивање методологија која ќе го овозможува осамостојувањето на изучувачите. Со тоа ЕЈП ја поврзува теоријата со педагошките практики во училишната со цел да овозможи развивање на интеркултурни комуникациски способности.

3. Придонесот на ЕЈП кон развивањето автономија во учењето

ЕЈП е лична сопственост на ученикот и се состои од три дела:

1. **Јазичен пасош**, кој јасно ги прикажува јазиците кои ученикот ги владее, на кое ниво и какво е неговото меѓукултурно искуство. Во него учениците ги наведуваат своите формални јазични сертификати и дипломи и врши самооценувањето на своето моментално познавање на јазикот следејќи ја скалата за самооценување. На оваа скала внесени се дескрипторите на јазичните нивоа (A1, A2, B1, B2, C1 и C2) распределени според јазичните вештини: слушање, читање, усна интеракција, усна продукција и пишување. Во поглед на интеркултурното искуство, учениците ги внесуваат своите контакти со јазикот во училиштето и надвор од него, престои во странство, и сл.

2. **Јазичната биографија** е оној дел од ЕЈП кој е најдиректно поврзан со неговата педагошка функција и се однесува на учењето и предавањето на. Таа промовира развивање автономија во учењето преку примена на рефлексивен приод во учењето, поголема инволвираност на учениците во планирањето на наставата, флексибилност во наставата и самооценување. Јазичната биографија е документ кој може да се дополнува со податоци за тоа како, зошто и каде учениците го учеле јазикот што го знаат. Таа им помага да ги определат нивните цели во учењето, да размислуваат за нивното учење на јазикот и за меѓукултурните искуства, и да го определат нивното сегашно ниво за јазикот што го учат. Во врска со ова, учениците пишуваат четири есеи на следните теми:

- Моите цели при учење на јазикот – учениците запишуваат зошто го учат јазикот и кои јазични вештини се најважни за нив;
- Моето досегашно учење на јазикот – учениците ги набројуваат по хронолошки ред и ги запишуваат своите искуства во врска со учењето на јазикот;
- Моите искуства со другиот јазик и култура – учениците ги опишуваат оние искуства за другиот јазик и култура кои нив им се најважни;
- Моите сегашни јазични приоритети – учениците проценуваат кои вештини можат да ги користат на јазичното ниво кое го имаат и утврдуваат што би сакале да постигнат до крајот на курсот.

Биографијата содржи подетални упатства за тоа како учениците треба да ги напишат овие есеи.

Своите јазични приоритети учениците ги определуваат преку посебни табели кои содржат дескриптори од типот 'Можам', на пример 'Можам да поканам и да одговорам на покана'. Табелата за самооценување во Јазичниот пасош содржи кус опис на она што лицето може да го прави на одреден јазик, на одредено ниво, во поглед на слушањето, читањето, говорната интеракција, говорната продукција и пишувањето. Во Јазичната биографија, обопштените описи се расчленуваат на поконкретни искази. Така во Табелата за самооценување за A1 – слушање стои следното:

Можам да разбираам познати зборови и основни фрази кои се однесуваат на мене, на моето семејство и на непосредното опкружување доколку соговорникот ми зборува бавно и јасно.

Во Биографијата, тоа е расчленето на следните дескриптори:

- Можам да го разберам соговорникот кога зборува многу бавно, со јасен изговор и ми дава време да го сфатам значењето.
- Можам да разберам едноставни упатства како да стигнам од точка А до точка Б, пешки или со јавен превоз.
- Можам да разберам што ме прашуваат, да следам инструкции изговорени внимателно и бавно, како и да следам куси, едноставни упатства.
- Можам да разберам броеви, цени и временски изрази.

Овие дескриптори им помагаат на учениците да ги определат нивните цели во учењето и да проверат дали точно го определиле своето ниво. Ваквата организација на Јазичната биографија им овозможува на учениците да размислуваат за своето учење и да развијат критички однос кон него. Во наставата во која ЕЈП е составен дел, вака определените цели и приоритети треба да најдат свое место. Наставникот треба да ги земе во предвид и според нив да ја организира наставата бидејќи тие му покажуваат што е она што учениците сакаат и треба да го учат. Учениците може да направат постери со оние компетенции кои сакаат да ги постигнат. Во текот на работењето, наставникот може да се осврнува на постерите и да преговара со нив дали тоа што е зацртано е и остварено. Учениците, заедно со наставникот, може да изработат план за работа. Може да се направи договор меѓу наставникот и учениците во врска со учењето врз основа на ова. Учениците може да водат дневник во врска со учењето преку ЕЈП каде ќе ги запишуваат своите планови, цели, сознанија, искуства, потешкотии, и сл.

Имајќи сознанија за целите и приоритетите на учениците, наставникот треба да размисли за домените, темите, подтемите и комуникациските цели кои треба да се работат на часовите; како треба да изгледаат активностите; и кој ќе биде крајниот производ (постер, напис, ЦД, радио емисија). При организација на активностите за учење треба да се земат во предвид разни видови задачи (симулации, играње по улоги), целите на групата и на поединецот, каков инпут ќе се даде (инструкции, материјали), што ќе се произведе како резултат (текст, заклучоци, табели, презентации), какви ќе бидат (активностите когнитивни/ афективни, физички/ рефлексивни, група/ парови/ индивидуално, рецептивни/ продуктивни), кои улоги ќе бидат застапени и како ќе се врши мониторинг и оценување на успешноста на задачата. Исто така важно е да се земе во предвид следното:

- активностите да имаат краен производ (што треба ученикот да прикаже на крајот од задачата);
- да бидат имажинативни;
- да одговараат на интересите и активностите на ученикот (да не се хипотетички);
- да се знае кому ученикот му се обраќа (да имаат комуникативен приод);
- да имаат отворена структура (да може да се изведат на повеќе начини);
- да бидат јасно определени (структурата, содржината, квалитетот)
- да се работат тимски;
- да имаат за цел да придонесат за усовршување на компетенциите на ученикот.

3. **Досието** има документиращка функција. Во него учениците ги собираат на едно место примероците од нивната работа и други документи со кои ја докажуваат својата способност за користење на јазикот кој го учат. Во Досието учениците можат да вклучат:

- примероци на добро напишани текстови
- аудио/видео записи
- описи и резултати од проекти кои ги работеле
- документи, дипломи, уверенија
- опис на курсеви
- размислувања за напредокот во учењето на јазикот
- извештаи на менторите или на наставниците
- сè што сакаат да зачуваат и да им покажат на другите

Учениците сами одлучуваат дали некој производ ќе го вклучат или нема да го вклучат. Досието може да го користат како општ приказ на нивното познавање на јазикот, при конкурирање за работа или при пријавување за место во некоја образовна институција.

4. Заклучок

Пилотирањето на ЕЈП и неговата употреба во повеќе европски земји (Швајцарија, Финска, Холандија, Ирска, Чешка, Романија, и др.) покажа дека тоа може да има многу позитивно влијание во процесот на учење на јазиците. Како најзначајни придобивки се наведуваат следните:

- учениците се помотивирани и покреативни
- се зголемува нивната самодоверба
- повеќе размислуваат за своето учење и способности
- професорите можат да бидат покреативни
- им даваат конкретни информации на родителите
- фокусот е на комуникација, а не на граматичките грешки
- учениците можат да одлучат кои јазични вештини да ги развиваат
- стануваат свесни за учењето надвор од училищата
- доброволните активните ја зголемуваат нивната иницијатива
- се подобруваат односите меѓу учениците и меѓу учениците и професорот

На педагошко ниво, контролата на професорот се поместува врз учениците кои се ставаат во фокусот на сите фази на учењето: креирањето на програмите, спроведување на активностите, оценување

на успешноста на нивното извршување и оценување на напредокот на учениците. Наставниците креираат нов педагошки циклус кој се состои од поставување на целите, рефлексивно набљудување на процесот на учење и самооценување врз основа на 'можам' чеклистите. Врз основа на самооценувањето, учениците можат понатаму да го планираат своето учење (Jiménez *et al.*, 2007; Kohonen, 2004).

Методологијата која е во основата на ЕЈП го менува приодот од индивидуален кон групен. Групната работа создава чувство на поврзаност меѓу учениците и ја зголемува нивната внатрешна мотивација (Ushioda, 2003). Автономниот приод во учењето ја зголемува довербата меѓу наставниците и учениците и овозможува создавање на интерактивна култура на учење преку дијалог и истражување (Allwright, 2006; Kaikkonen, 2001; Kohonen, 2009; Lehtovaara, 2001; Little, 2009).

ЕЈП, кое беше создадено како алатка за примена на ЗЕРП, им овозможува на учениците да ги оценат своите јазични вештини и да го опишат своето јазично знаење, како и да го споредуваат, преку референтни нивоа признаени во Европа. Тестовите и оценувањата направени врз основа на ЕЈП овозможуваат транспарентност и препознатливост во релевантните европски институции. Постојат повеќе причини зошто би се поврзувало оценувањето со ЕЈП и ЗЕРП:

- постои потреба да се поврзат чеклистите за континуираното оценување со една општа рамка
- различни видови на оценување во кои би се вметнале дескрипторите
- ЗЕРП помага да се постигне конзистентност, транспарентност
- ЗЕРП овозможува поврзување и бенчмаркови за изработка на тестови – стандардизирање на изработката на тестовите.

Користена литература

- Allwright, D. (2006) Six promising directions in applied linguistics. In S. Gieve and I.K. Miller (eds) *Understanding the language classroom*, New York: Palgrave Macmillan, 11–17.
- Council of Europe. (2000/2004). *European Language Portfolio (ELP): Principles and Guidelines. With added explanatory notes*. Strasbourg: Council of Europe. (DGIV/EDU/LANG (2000) 33 rev.1)
- Council of Europe. (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holec, H. (1981). *Autonomy and foreign language learning*. Oxford: Pergamon. (First published 1979, Strasbourg: Council of Europe)
- Jiménez R.M., Lamb, T. and Vieira, F. (2007). *Pedagogy for autonomy in language education in Europe: towards a framework for learner and teacher development*, Dublin: Authentik.
- Kaikkonen, P. (2001). Intercultural learning through foreign language education. In V. Kohonen, R. Jaatinen, P. Kaikkonen and J. Lehtovaara, *Experiential learning in foreign language education*, London: Pearson Education, 61–105.
- Kohonen, V. (2004). On the pedagogical significance of the European language portfolio: findings of the Finnish Pilot Project. In K. Mäkinen, P. Kaikkonen and V. Kohonen (eds) *Future perspectives in foreign language education*, Oulu: Studies of the Faculty of Education 101, University of Oulu, 27–44.
- Kohonen, V. (2006). On the notions of language learner, student and user in FL education: building the road as we travel. In P. Pietilä, P. Lintunen and H.M. Järvinen (eds) *Kielenoppija tänään – Language learners of today. AFinLA Yearbook 2006*, Jyväskylä: Centre for Applied Language Studies/AFinLA 64, University of Jyväskylä, 37–66.
- Kohonen, V. (2009). Autonomy, authenticity and agency in language education: the European Language Portfolio as a pedagogical resource. In R. Kantelinen and P. Pollari (eds) *Language education and lifelong learning*, Joensuu: Philosophical Faculty, University of Eastern Finland, 9–44.
- Kohonen, V. (2012). Developing autonomy through ELP-oriented pedagogy. In Bärbel Kühn and María Luisa Pérez Cavana (eds) *Perspectives from the European Language Portfolio: Learner autonomy and self-assessment*. London, New York: Routledge.
- Kostopulu, S. (2010). Learner self-assessment and the European Language Portfolio. *Advances in Research on Language Acquisition and Teaching: Selected Papers*. Dublin: Authentik.
- Lehtovaara, J. (2001) What is it – (FL) teaching? In V. Kohonen, R. Jaatinen, P. Kaikkonen and J. Lehtovaara, *Experiential learning in foreign language education*, London: Pearson Education, 141–176.
- Little D. and R. Perclovà (2001). *European Language Portfolio: A guide for teachers and teacher trainers*. Strasbourg: Council of Europe.
- Little, D. (2007). Learner autonomy: drawing together the threads of self-assessment, goal-setting and reflection in ECML's 2nd medium-term programme (2004-2007). Gratz: ECML.
- Little, D. (2009). The European Language Portfolio: where pedagogy and assessment meet. 8th International Seminar on the European Language Portfolio, Graz, 29 September–1 October 2009. Strasbourg: Council of Europe.

- Murray, G. (2009) Self-access language learning: structure, control, and responsibility. In F. Kjisik, P. Voller, N. Aoki and Y. Nakata (eds) *Mapping the terrain of learner autonomy: learning environments, learning communities and identities*, Tampere: Tampere University Press, 118–142.
- Riley, P. (2003) Drawing the threads together. In D. Little, J. Ridley and E. Ushioda (eds) *Learner autonomy in the foreign language classroom: teacher, learner, curriculum and assessment*, Dublin: Authentik, 237–252.
- Ushioda E. (1996). *Learner autonomy 5: The role of motivation*. Dublin: Authentik
- Ushioda, E. (2003) Motivation as a socially mediated process. In D. Little, J. Ridley and E. Ushioda (eds) *Learner autonomy in the foreign language classroom: teacher, learner, curriculum and assessment*, Dublin: Authentik, 90–102.